

המב"ם כביטוי לתחרות האסטרטגית האזורית בין ישראל לאיראן

דנה פרייזלר-סוויירי¹

כעשור שצה"ל פועל במסגרת המערכה שבין המלחמות, ונראה כי מיקודה של המערכה עובר בשנים האחרונות שינוי: ממטרה לפגוע בהתעצמות חיזבאללה וחמאס במעגל הראשון להתמודדות עם האתגר האיראני ושאיפותיה האזוריות של איראן. כותבת שורות אלו טוענת כי התמודדות מושכלת עם אתגר זה מחייבת שינוי במב"ם והצורך לשלב בין אופני הפעולה שהיו נהוגים בה עד כה, לבין ההקשר האזורי המתפתח של תחרות אסטרטגית אזורית בין ישראל לאיראן. על כן עולה הצורך לגבש אסטרטגיה תחרותית מול איראן שתכלול אופני פעולה וחשיבה תואמים, שיובילו גם לחשיבה מחדש על המרחב שבין המלחמות בצה"ל וגם יענו על האתגר של "ניצחון" בתחרות שכזו.

מבוא

המב"ם הן המערכות שמנהל צה"ל בין המלחמות. זהו מושג בן עשור (2011-2021) שבמהלכו הפכו המערכות הללו לחלק מרכזי מגישת המניעה וההשפעה, כפי שמופיעה **באסטרטגית צה"ל 2018**, לצד גישת ההכרעה במלחמות (אסטרטגית צה"ל, 2018, עמ' 19-20).²

החידוש המרכזי במב"ם הוא במיסוד של מצב שלישי במצבי היסוד של צה"ל שבו צה"ל פועל צבאית (אבל לא רק) מעבר לגבולות המדינה, **מתחת לסף המלחמה** ובמטרה **שלא** להידרדר אליה. בעוד שבעבר היה צה"ל נתון בשני מצבי יסוד: האחד הוא ביטחון יסודי אל מול מלחמות ואיומים בעצימות גבוהה שבמסגרתו מחויב צה"ל להכרעה מהירה וחיזוק כושר ההרתעה שלו; והשני הוא ביטחון שוטף לתקופות שבין המלחמות ואל מול איומים נמוכי עצימות שבמסגרתו גובה צה"ל

¹ דנה פרייזלר-סוויירי היא חוקרת בכירה במרכז דדו.

² הפעילות של צה"ל בין המלחמות אינה חדשה והתקיימה מאז שנות החמישים לנוכח הצורך של צה"ל לפעול אל מול איומים שלא במסגרת מלחמות. ואולם בעשור האחרון היקף הפעולות הרב יצר פער לעומת היקף הפעולות בין המלחמות בעשורים שעברו.

מחיר מהאויב על הפרות השקט בגבולות ופגיעה באזרחים וגם מתחזק את ההרתעה. בין שני המצבים הללו התקיימה מערכת גומלין מורכבת, ותקופות של ביטחון שוטף הובילו להסלמות והידרדרו למלחמות, וחוזר חלילה (דיין, 1959). היטיב לנסח זאת הרמטכ"ל לאחר מלחמת לבנון השנייה גבי אשכנזי, כשאמר: "צה"ל נמצא תמיד בשני מצבים, או שהוא במלחמה או שהוא מתכונן אליה" (בריינר, 2011). המערכות שבין המלחמות³ הן למעשה מספר פעולות או מבצעים שיש להם היגיון משותף המשרת את האינטרסים הישראליים, ועיקרם הוא מניעת התעצמות מהאויב ומניעת התבססותו באזורים קרובים לישראל. **ההיגיון המרכזי במב"ם** הוא התנהלות **מתחת לסף המלחמה**. קרי במסגרת המב"ם מתבצעות פעולות גלויות, חשאיות או חסויות,⁴ במטרה שלא יובילו להסלמה או ידרדרו למלחמה (במסגרת הערכת הסיכונים האפשרית). התנאים למימוש היגיון זה הוא שהצדדים המעורבים לא יהיו מעוניינים במלחמה וידעו להעריך נכונה מהן הפעולות שחצייתן תוביל למלחמה.

מצבי היסוד בצה"ל, בעיקר בפיקוד הצפון ובאוגדותיו, השתנו, והם אינם עוד שגרה או מלחמה אלא מגוון של מצבי הירום. המב"ם מחייבות את הפיקודים והאוגדות להכלה ולמניעת הידרדרות, אבל הן גם מובילות לפיתוח יכולות ותפיסות חדשות המתאימות למציאות החדשה והמורכבת

למב"ם ישנן מספר **מטרות**. בתחילת הדרך, לפני כעשור (2011), המטרה המרכזית הייתה למנוע התעצמות של האויב ולהרחיק את המלחמה באמצעות פגיעה בהתעצמות האויב. מטרה זו נוסחה מאוחר יותר כשיפור התנאים בכניסה למלחמה, במיוחד ניצחון במלחמה ושימור חופש הפעולה הישראלי. מטרה נוספת של המב"ם היא חיזוק ההרתעה באמצעות שידור מסר כי עלות הפעולות במב"ם נמוכה מהמחיר שישלמו אויבנו במלחמה. הרעיון הוא כי הפעולות שעושה ישראל במב"ם מרמזות הן על היכולות והן על הנחישות הישראלית, וברקע קיים תמיד האיום במלחמה שאלה, כאמור, עדיף לאויב לא להגיע (אלון, 2019, עמ' 26-27). מטרה נוספת שהתפתחה במהלך שנות המב"ם, היא בניית נכסיות מול שותפותיה הקיימות והעתידיות של ישראל באזור ובזירה הבינלאומית. הפעולות שעושה ישראל במב"ם משרתות את

³ מושג "המערכה הצבאית" מאפשר לתאר פעולה או פעולות בעלות היגיון וצורה אופרטיבית שמתאימים למרחב ולזמן נתונים. מערכה באה לענות על אתגר מסוים ומציעה מענה להתמודדות עימו. ככל שהאתגר משתנה גם המערכה משתנה, עד שהיא משיגה את מטרתה או נכשלת. אורך חיי המערכה מוגבל, והיא עתידה להסתיים או להשתנות.

⁴ פעולה גלויה היא פעולה שנלקחת עליה אחריות מטעם המבצע; פעולה חסויה היא פעולה ללא לקיחת אחריות של המבצע; פעולה חשאית היא פעולה שעצם התרחשותה אינו ידוע (תקלה או תאונה למשל) ואין עליה קבלת אחריות משום מקור.

האינטרסים שלה מול אויבים, כמו חיזבאללה, חמאס, איראן והמדינה האסלאמית בזמנו, אבל לא רק מולם, ובמקרים מסוימים הפעולות שירתו גם אינטרסים של שותפות אזוריות, כמו מצרים, ירדן ומדינות המפרץ, וגם אינטרסים של הקואליציה הבין-לאומית בראשות ארה"ב שלחמה במדינה האסלאמית בסוריה. ואולם במקביל המב"ם טומנות בחובן גם פוטנציאלים שליליים לפגיעה בהרתעה ואף סכנת הידרדרות למלחמה. חישובים שאינם נכונים, מתח גובר וסכנת הסלמות, ושינויים אצלנו ואצל האויב עלולים דווקא לקרב את המלחמה. פעולות המב"ם גם עלולות לחשוף יכולות ומודיעין שנועדו למלחמה, ואף לפגוע במוכנות של צה"ל למלחמה כוללת.

זאת ועוד, מימוש המב"ם מחייב **שיתופי פעולה** בין גופי הביטחון בישראל, בראשם צה"ל, המוסד והשב"כ וגופים לאומיים נוספים, כמו שיתופי פעולה אזוריים ובין-לאומיים. סביב המב"ם בנתה ישראל מערכות יחסים מיוחדות עם שותפות אזוריות, ביססה תקשורת אסטרטגית ושיתוף פעולה צבאי עם רוסיה, מאז שהיא הגבירה את נוכחותה בסוריה, וחזקה את שיתוף הפעולה האסטרטגי עם ארה"ב בעומק ובאינטנסיביות שלא היו בעבר.

מבחינת זירות הפעולה המב"ם אינן רק **הפעולות בסוריה** שמדווחות בתקשורת מדי פעם, אלא הן שורה של מערכות שמשתנות בהתאם להקשר ולמרחב הגאוגרפי, וגם אם הן מתנהלות בעיקר בזירה הצפונית, השפעתן חורגת ממנה. תחילה, כאמור, עוצבו המב"ם מול אתגר ההתעצמות של חיזבאללה. עליית איום המדינה האסלאמית הוביל גם למערכה מולה, כמו לפעולות נגד התעצמות חמאס בעזה. בהמשך עוצבה גם מערכה מול הנוכחות האיראנית ברמת הגולן ועוד.

חשוב לציין כי פעולות המב"ם אינן רק **פעולות קינטיות-פיזיות**, אלא הן כוללות גם **מאמצי תודעה, השפעה ודיפלומטיה צבאית** שמובילים שורה של גופים לאומיים עד לדרג המדיני הבכיר ביותר. תדרכים מודיעיניים, מהלכים מדיניים לבניית לגיטימציה ומאמצים כלכליים לעצירת העברות כספים כלולים גם הם תחת הגדרת המב"ם. הסכמי אברהם והמערכה האזורית נגד איראן גם הם תוצרים עקיפים של המב"ם (בוחבוט, 2018). מכאן שהמב"ם הן שורה של מערכות מורכבות, רב-ממדיות (באוור, בים, ביבשה ובסב"ר, בערוצים דיפלומטיים ובתקשורת הגלויה) ולהבדיל מפעולות גמול או סיכול ספורדיות, הן כוללות היגיון אסטרטגי משותף – כל עוד הוא מצליח להביא להישגים מבצעיים מן הצד האחד ולהתקיים מתחת לסף המלחמה מן הצד האחר.

שורשי המב"ם - עקרונות של מניעה ויוזמה בצה"ל

למב"ם היום קדמו תקופות נוספות שבהן פעל צה"ל בין המלחמות. הן היו התפתחות של תפיסת הביטחון שבמרכזה **עקרונות של מניעה ויוזמה**. שורשיה ברעיונות 'קיר הברזל' של ז'בוטינסקי ותפיסתו של בן גוריון שבמרכזה החובה לנצח בכל המלחמות ובעת הצורך אף לנקוט מכות מקדימות לצד השאיפה להרחיק את המלחמות עד כמה

שניתן, לפגוע בהתעצמות האויב ולחזק את ההרתעה גם בתקופות שבין המלחמות. תפיסת הביטחון המסורתית גובשה אל מול ריבוי האיומים שעימם התמודדה מדינת ישראל ומתמודדת עד עצם היום הזה לצד הרצון, אז כהיום, לקיים אורח חיים ואיכות חיים גבוהה בעבור אזרחי ישראל (בן ישראל, 2014; הנקין, 2016, 2018).

דוגמה אחת מהעבר לפעולות צה"ל בין המלחמות היא **פעולות התגמול** בשנות ה-50 שהיו תגובה לטרור "הפדאיון" לאורך גבולותיה של מדינת ישראל הצעירה, שרק החלה להתאושש ממלחמת העצמאות, וכשבמקביל היא התמודדה עם אתגרים בדמות בניית מדינה, כלכלה, חברה וצבא. תפיסתו של הרמטכ"ל דאז משה דיין הייתה שצה"ל אינו יכול להרשות לעצמו מלחמה נוספת בעת ההיא, אבל הוא גם אינו יכול שלא להגיב להפרות הריבונות הבוטות והפגיעה בביטחון האישי לאורך הגבולות. חובה על צה"ל להגיב ולבנות את ההרתעה הצה"לית גם בין המלחמות, גם אם תוצאות מלחמת השחרור לא הספיקו ליצור הרתעה ושקט לאורך זמן. דיין הבין מאוחר יותר גם את הפוטנציאל המבצעי הגלום בפעולות התגמול - הקמת יחידת 101, פיתוח יכולות הסתערות וחי"ר תוך כדי חיכוך ולמידה, ושיתוף חלקים נוספים מצה"ל בפעולות. כך גם שאף דיין לבנות את אמון הכוחות הלוחמים ביכולותיהם (בר און, 1994, עמ' 95-97). פעולות התגמול תאמו להקשר מסוים (איומי הפדאיון לאורך הגבולות), וכאשר ההקשר השתנה, גם רלוונטיות הפעולות ירדה והתוצאות היו בהתאם - מחירן עלה וההצלחות פחתו. ואולם הן היו פרק חשוב בתולדותינו של צה"ל, של יוזמה ובניית אמון ביכולות, ותרמו לניצחון של צה"ל במבצע קדש (1956).⁵

חשוב לציין כי **בשונה מהמב"ם**, פעולות התגמול תרמו לעיתים להרתעה ולעיתים דווקא החישו את המלחמה. דיין עשה שימוש בפעולות התגמול כדי להכשיר כמה שיותר מעגלים בצבא ואף הרחיב אותן לקראת המלחמה הבאה. ישראל לא פעלה אל מול עסקת הנשק הצ'כית שנחתמה עם מצרים באותה תקופה, אלא היא הבינה כי עליה להחיש מלחמה טרם התממשותה. פעולות התגמול לא היו חשאיות, והיה ברור מי עומד מאחוריהן, ולפחות בשלבים הראשונים כלל לא הפרידו בין אזרחים לחיילים או נקטו זהירות רבה. זאת ועוד, משלב מסוים הוסלמו פעולות התגמול מתוך ההנחה כי מלחמה היא בלתי נמנעת, ולכן עדיף לקבוע את עיתויה.

דוגמה נוספת ושונה למב"ם היא 'דוקטרינת בגין' שיושמה ב-1981 עם השמדת הכור הגרעיני בעיראק. הדוקטרינה קובעת כי מול פיתוח יכולות גרעיניות בידי מדינות אויב תפעל ישראל למניעתן (כהן, 2000, עמ' 307).⁶ ראש הממשלה מנחם

⁵ ישנן עוד דוגמאות לתקופות שבהן הוביל צה"ל מערכות לחימה שלא במסגרת מלחמה עצימה: המלחמה על המים 1964, מלחמת ההתשה 1968-1970 ועוד.

⁶ בסוף שנות ה-60 נוסחה מדיניות העמימות הגרעינית הישראלית תחת המשפט "ישראל לא תהיה הראשונה שתציג נשק גרעיני במזרח התיכון". מאוחר יותר הוסיף יגאל אלון משפט שקבע כי: "ישראל גם לא תהיה המדינה השנייה שתכניס נשק גרעיני למזרח התיכון". אפשרות הגעתו של נשק גרעיני לידי מדינות ערב הובילה להבנה ישראלית כי גרעון האזור מנוגד לאינטרס הלאומי הישראלי, ושהזהירות מחייבת את ישראל למנוע מצבים כאלה.

בגין המשיך למעשה תפיסה שגיבש עוד בסוף שנות ה־60 יגאל אלון, ומאוחר יותר גם רבין כראש ממשלה בסוגיה של מניעה גרעינית (רבין, 1991; עברי, 2003). למרות ההבדלים בין המב"ם לדוקטרינת בגין 26 שנים אחרי הפצצת הכור בעיראק פעלה ישראל שוב בהתאם לדוקטרינה זו והשמידה את הכור הגרעיני שהתגלה בסוריה ב־2007 על ידי המודיעין הישראלי. לאחר שהתברר כי אסד פיתח בחשאי כור גרעיני בדיר־אזור, ולאחר שהובהר כי ארה"ב לא תפעל נגדו, גמלה ההחלטה בקרב מקבלי ההחלטות בישראל להשמיד את הכור בפעולה צבאית (הראל, 2012). במקרה הסורי הבחירה **בפעולה אווירית והיעדר קבלת אחריות פומביות** נבחרה על מנת לאפשר לאסד שלא להגיב, ובכך **להימנע מהסלמה**. זאת בשונה מהפעולה להשמדת הכור הגרעיני בעיראק שכללה לקיחת אחריות פומבית על ידי ראש הממשלה מנחם בגין מייד לאחריה (קרניאל, 1998).⁷ היעדר התגובה של אסד להשמדת הכור הייתה תקדים ליכולת לפעול במסגרת של **"מרחבי הכלה"**, כל עוד נבחרה צורה מבצעית הולמת שאליה נלוותה מעטפת מדינית־תודעתית. הפעולה בסוריה התבססה על עקרונות של יוזמה ומניעת איום מבעוד מועד, הצורה האופרטיבית והמעטפת התודעתית שנבחרו היו שלב נוסף בלמידה שהובילה למב"ם.

תמונה 1: בתמונה סמל מבצע הפצצת הכור בעיראק מוטבע על נץ מספר 243, אחד ממטוסי F16A שהשתתפו בו (צילום: KGyST)⁸

⁷ הודעתה הרשמית של ממשלת ישראל, כפי ששודרה בראש מהדורות החדשות של קול ישראל בתאריך 8 ביוני 1981, בדבר הפצצת הכור הגרעיני העיראקי ב־7 ביוני 1981.

⁸ By KGyST - Own work, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3556330>.

הרקע הישיר להתפתחות המב"ם הוא בתקופה שלאחר מלחמת לבנון השנייה, כשבצה"ל לא רצו להגיע לסבב שלישי בלבנון, אבל עלה הצורך להתמודד עם שורה של מגמות שליליות מתהוות באזור. אחת, כאמור, היא גילוי הכור בסוריה והפצצתו. מייד לאחר המלחמה ובמקביל לגילוי הכור ולהפצצתו החל חיזבאללה בתהליך התעצמות משמעותי המבוסס ברובו על נשק איראני וסורי. נוסף על כך, המשיכה איראן להתקדם בפרויקט הגרעין (בתקופה שקדמה לגיבוש הסכם הגרעין JCPOA בין איראן למעצמות ב-2015). מן הצד האחד הצורך לפעול נגד מגמות אלה, בעיקר נגד התעצמות חיזבאללה, ומן הצד האחר חוסר הרצון במלחמה נוספת הובילו תחילה לשורה של רעיונות ופעולות ספורדיות, ובהמשך הם גובשו לכדי תפיסה כוללת שזכתה לשם מב"ם (בוחבוט, 2015).

תמונה 2: בתמונה הפגנה בדמשק נגד הממשל - 8 באפריל 2011 (צילום: shamsnn)⁹

פריצתה של מלחמת האזרחים בסוריה (2011) שאימה לערער את היציבות בגבול הצפוני של ישראל, הפכה בהמשך להזדמנות בהקשרי המב"ם. מצוקתו של אסד וחוסר משילותו הביאו את חיזבאללה ואיראן להתגייס לעזרתו. אלה ניצלו את המצב והרחיבו את העברות הנשק מאיראן ללבנון, כולל נשק סורי שעבר לחיזבאללה, פן יאבד ויגיע למורדים. בישראל, עמדו תחילה מנגד במה שכונה בזמנו מדיניות "הישיבה על הגדר" (זייתון, 2013), אולם זו התחלפה במהרה בהבנה כי יש לנצל את המצב בסוריה ולפעול נגד תהליך התעצמות חיזבאללה. האפשרות

By shamsnn - Flickr: Syrian Demonstration 30, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14871830>.⁹

לפעול בסוריה נשענה גם על ההבנה המוקדמת (מהפצצת הכור בסוריה), ולפיה ישנם "מרחבי הכלה" בסוריה, וכי בחירה בצורת פעולה מתאימה תאפשר לפעול ללא תגובה של אסד וללא הסלמה למלחמה.

המב"ם, כאמור, מבטאות **המשכיות ושינוי**. מחד המשכיות של עקרונות היוזמה והמניעה ומאידך שינוי בהתאם לתקופה ולצרכים של מדינת ישראל ולשינוי באופי הלחימה. כך או כך, תופסות המב"ם היקף נרחב מאשר בעבר בפעילות צה"ל. לפי הרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט גישת המניעה וההשפעה שמוסדה באסטרטגיית צה"ל 2018, מבטאת תובנות שהחלו להבשיל בצה"ל עוד משנות ה-90. בהסתכלות אחורה על המבצעים של צה"ל בלבנון משנת 1978 - מבצע ליטאני, מלחמת לבנון הראשונה, "ענבי זעם" ו"דין וחשבון" - ועד הסבבים בעזה בשנים 2008-2014 נראה כי המלחמות שניהל צה"ל ב"אויבים החלשים", הסתיימו בתחושת חמיצות. מלחמות ומבצעים כאלה לא סיפקו אפשרויות להכרעה שהיא נדבך מרכזי בתפיסת הביטחון הישראלית (הביטחון היסודי). המסקנה הייתה כי כדאי לצה"ל להימנע ממלחמות כאלה הכרוכות גם בעלויות גבוהות ובפגיעה במלאים. לעומת זאת, המב"ם הפכו להיות גישה מרכזית בצה"ל למניעת איומים ולהרחקת המלחמות (איזנקוט, 2021).¹⁰

המב"ם כביטוי לשינויים במאפייני הלחימה

המב"ם כיום הן חלק מרכזי מפעילות צה"ל. הן מערבות יכולות ייחודיות הקיימות בידי מספר מצומצם של גופים בצה"ל - בראשם גופי המודיעין, חיל-האוויר וחיל-הים, יחידות הסב"ר וקומץ גופים נוספים. ואולם למרות שבפועל רק מספר מצומצם של גופים בצה"ל לוקח בהן חלק פעיל, השפעת המב"ם על צה"ל הולכת ומתרחבת. שיטות הפעולה במב"ם אינן המצאה ישראלית ואינן חידוש צבאי. הן תואמות לפעולות ב'אזורים אפורים' (Gray Zones) (Goldenberg Et al., 2020).¹¹ מדובר בשיטות פעולה המתאימות לאזורים מאותגרי משילות, כפי שקיימים בחלקים מהמזרח התיכון ובמיוחד בסוריה בשנים האחרונות. באזורים כאלה אפשר לפעול באופן מתמשך, מתחת לסף המלחמה, כל עוד המטרות מוגבלות.

שיטות פעולה אלה מעודדות **תחרות למיזה** שבה שני הצדדים מתחככים לאורך זמן אחד בשני ולומדים על עצמם ועל היריב תוך כדי צה"ל למד רבות בשנות המב"ם - על האויב ועל היכולת לפעול בסביבת המעצמות (ארה"ב ורוסיה שנוכחות בסוריה מאז 2015) - ופיתח יכולות מודיעיניות, אוויריות, ימיות וספקטראליות. אך יש לזכור כי גם האויב למד את היכולות של צה"ל, הבין היכן הוא חשוף, וכיצד

¹⁰ בראיית הרמטכ"ל לשעבר, גדי איזנקוט, מבצע "מגן צפוני" (4 בדצמבר 2018-13 בינואר 2019) אשר חשף וטיפל במערך התת-קרקעי של חיזבאללה בגבול לבנון, נכלל גם הוא במסגרת המב"ם.

¹¹ 'אזורים אפורים' הם מצבים בין מלחמה לשלום. השחקנים - מדינות ושחקנים לא מדינתיים שפועלים ב'אזורים אפורים' - מנסים להשיג את מטרותיהם בלי להיכנס לעימותים צבאיים בעצימות גבוהה. המטרות בעימותים כאלה אינן הכרעת האויב או כיבוש שטח אלא קידום אינטרסים עצמיים על חשבון היריב.

צה"ל פועל נגדו. כך שלצד היתרונות בלמידה מחיכוך מתמשך ישנן גם חסרונות. זהו טבעה של תחרות.

המב"ם מאופיינות **בפעולה זהירה**, בעיקר הימנעות מפגיעה בחפים מפשע ומנזק אגבי שכולל אבחנה בין פגיעה באזרחים לבין פעילי אויב, כשכולם נוכחים בזירה ומאתגרים את חופש הפעולה הצה"לי. הפעולות הזהירות והכירורגיות מאפשרות במב"ם גם את קיום **המשוואות** שמותאמות מול כל אויב והקשר, ושהן הבסיס להשגת ההרתעה במב"ם וחיזוקה – פעולות שמחייבות תכנון מקדים ועליונות מודיעינית וצבאית. חשוב לציין שפעולות כאלה ייחודיות למב"ם, ולא בהכרח הן יתאפשרו במלחמה שבה ההיקפים הרחבים והעצימות הגבוהה מחייבים התנהלות שונה.

המטרות במב"ם מוגבלות ומוגדרות. חישוב המטרות מבוסס על אפקט מקסימלי במחיר מינימלי. במב"ם בסוריה נהנתה ישראל מבנק מטרות עשיר שאפשר לה לנהל סיכונים מול איראן וחיזבאללה. בעוד שאימוץ גישה הכרעתית מולן הייתה מחייבת עימות בעצימות ובמחירים גבוהים לאין שיעור.

יש לראות במב"ם מושג מפתח המשתנה בימים אלה והופך לאמצעי מרכזי להתמודדות בתחרות מול איראן

החשיפה במב"ם היא עמומה ולרוב אינה כוללת לקיחת אחריות ישירה, ועדיין היא ממלאת חלק מרכזי **במסר ההרתעתי** של פעולות המב"ם. מונכח המסר ההרתעתי, כולל חתימה ישראלית בתקיפות, הפגנת יכולות ונחישות מאחורי התקיפות ואפילו הצבת קווים אדומים, והעמימות מאפשרת להימנע מתגובת נגד והסלמה (באמצעות שימוש ב"מרחבי הכלה"). משנת 2017 חלה יציאה מסוימת מהעמימות במב"ם, בעיקר לצורכי הרתעה ושידור מסר תקיף מול איראן שכלל את גיוס תשומת הלב הבינ-לאומית לסכנת ההסלמה בעימות הישראלי-איראני וניסיון לרסן את איראן משאיפותיה בזירה הסורית (אייכנר וכן, 2018).¹²

הפעולות במב"ם הן תולדה של **תהליך תכנון הדרגתי** המבוסס גם על ניצול הזדמנויות ללא מצבי סיום מוגדרים בהכרח. הפעולות במב"ם מחייבות תכנון מדויק והכנה מראש, וההצלחה נמדדת, חוץ מפגיעה במטרות, גם בחוסר תגובה

¹² למשל, סביב סוגיית ההתבססות האיראנית בסוריה ננקטו קו קשוח יותר מלכתחילה. אם בתגובה לירי לעבר ישראל ואם במערכה הדיפלומטית, היה מסר הרתעתי של נחישות ישראלית למנוע נוכחות איראנית בדרום סוריה עד כדי הגדרתה כקו אדום ישראלי. זאת בתקופה שהציר וסוריה רצו לבסס את ניצחונם בסוריה, והאיום הישראלי בהסלמה היה אפקטיבי ומרתיע. ראו, למשל, את דברי ראש הממשלה נתניהו בעקבות ירי רקטות מסוריה לישראל: "אנחנו נמצאים במערכה ממושכת, לא ניתן לאיראן להתבסס צבאית בסוריה. מי שנערך לפגוע בנו – נפעל לפגוע בו קודם לכן".

של האויב. תהליך התכנון במב"ם השתכלל תוך כדי המערכות כחלק מלמידה של תגובות הצד השני, הרגלה והעלאה או הורדה מחושבת של הרף (סא"ל ע', 2019).¹³ נוסף על אלה, המב"ם כוללות **דיפלומטיה משלימה** שיוצרת מרחב לפעולה הצבאית. המב"ם מתקיימות בהקשר מדיני ומחייבות מהלכים דיפלומטיים, לעיתים אגרסיביים, תוך ניצול מתחים במחנה היריב ובעיקר בתוך הציר - בין איראן, סוריה וחיזבאללה - ובינו לבין רוסיה. גם מול השותפות נדרשים מהלכים דיפלומטיים מורכבים כדי לאפשר את המשך המב"ם. כך למשל ביססו מנהיגי ישראל ורוסיה תקשורת אסטרטגית סביב המב"ם (Deconfliction) ואף הסכם הבנות וקו טלפון חם לאחר תקרית הפלת המטוס הרוסי בסוריה (הראל, 2018).

הערכת הישג במב"ם עוד רחוקה מסיום, וכמערכה מתמשכת ומוגבלת ההישגים זמניים ומשתנים. גם יכולות שנמנעו מהאויב, ייתכן מאוד שיושגו בעתיד, ולמעשה הן רק נדחו. הריאליות באשר לאפקט של הפעולות כוללת גם זהירות מוגברת ביחס בין המב"ם לשאר מאפייני הפעולה הצה"ליים, בראשם המלחמה.

חשוב לציין את **המתח הרב שקיים כיום בצה"ל בין המב"ם לבין המלחמה** (אורטל, 2021). מבקרי המב"ם טוענים כי העיסוק המוגבר במב"ם מסיט את הקשב, את היכולות ואת המשאבים מהמאמץ המרכזי של צה"ל, והוא המוכנות להכרעה במלחמה. המב"ם חושפות יכולות ומודיעין שיועדו במקור למלחמה, ומרגילות את המערכות השונות בתהליכי עבודה, כגון ירידה לפרטי פרטים, מודיעין עשיר ופעולות כירורגיות, שאינם אפשריים במלחמה. זאת בעוד שגופי היבשה בצה"ל נמצאים במשבר מתמשך, והמב"ם רק מבליט אותו. טיעונים אלה ואחרים עומדים בבסיס הביקורת על מרכזיות המב"ם בצה"ל כיום. בניסיון להפיג את המתח אפשר לראות את המב"ם לא כחלופות למלחמה אלא כמשלימות אותה ואף מכינות את הכוחות שישתתפו במלחמה עתידית. המב"ם מאפשרות להשיג יעדים שלא בדרך המלחמה, וייתכן שבעתיד הן אף ישנו את אופי המלחמה עצמה. המב"ם יצרו בשנים האחרונות מרחב פעולה שכולל חיכוך ולמידה, שלא היו קיימים בעבר בהיקפים כאלה, ולמעשה הן הוציאו את צה"ל ואת מדינת ישראל ממצב של הסתגרות והתבדלות מהמרחב (ברוך, 2012).¹⁴ כך שאת המתח שבין המב"ם למלחמה יש לתעל ללמידה ולהתפתחות, להיכרות טובה יותר של האויבים, ליצירת בריתות, ולריווח התקופות שבין המלחמות שבהן צה"ל יוכל להכין את עצמו טוב יותר למלחמה (אלון, 2019). ועדיין, נצרכת לצה"ל - כמי שמשרת את האינטרסים של מדינת ישראל ומחויב לממש את המב"ם ברמה הגבוהה ביותר, ולהימנע מלדרדר את

¹³ התנהלות זו מתאימה לעימות מתמשך ומוגבל ומאפשרת "סיבוב הדרגתי של הבורג עם יכולת לחזור אחורה".

¹⁴ בשנים שעד מלחמת לבנון השנייה בלטה גישת ההתבדלות של ישראל מהמרחב בין היתר כתוצאה מכישלון תהליך אוסלו. גישה זו באה לידי ביטוי בחד-צדדיות במדיניות הישראלית מהנסיגה בלבנון, תוכנית ההתנתקות ועד לתוכנית ההתכנסות של אהוד אולמרט, וכללה גם את בניית גדר הביטחון באיו"ש ואת פיתוח מערכת כיפת ברזל. היטיב לנסח גישה זו רה"מ אהוד ברק תחת ההמשגה "וילה ב'ונגל".

מדינת ישראל למלחמה לא רצויה - המודעות למורכבות שהמב"ם יצרו. אין למדינת ישראל את הפריבילגיה של צבא למלחמה וצבא לביטחון שוטף או למב"ם, וצה"ל תמיד עשה גם וגם, כך למד והתפתח (איזנקוט, 2021).¹⁵

חשוב לשים לב **להשפעות המב"ם על צה"ל הגדול**. המב"ם מגלמות עקרונות חדשים בלוחמה הצה"לית, כמערכות רב-זירתיות ורב-ממדיות, והן מובלות מהמטכ"ל ועל ידי הרמטכ"ל בעצמו. נהוג לחשוב כי הפיקודים והאוגדות המרחביות מושפעים פחות מהמב"ם, אבל לא תמיד כך הדבר. בעוד שהמב"ם מתקיימות לרוב בעומק שטח האויב, פוטנציאל התגובה של האויב יהיה פעמים רבות לאורך הגבול, במרחב האחריות של הפיקודים והאוגדות. כתוצאה מכך **מצבי היסוד בצה"ל, בעיקר בפיקוד הצפון ובאוגדותיו, השתנו, והם אינם עוד שגרה או מלחמה** אלא מגוון של מצבי חירום. המב"ם מחייבות את הפיקודים והאוגדות להכלה ולמניעת הידרדרות, אבל הן גם מובילות לפיתוח יכולות ותפיסות חדשות המתאימות למציאות החדשה והמורכבת. כל תגובה לא נכונה בגבול עלולה לפגוע בהמשך המב"ם ובשימור מרחב הפעולה שמתחת למלחמה. המב"ם מטילות על הפיקודים המרחביים אתגרים משמעותיים ומחייבות אותם לשנות את שיטות ההגנה בגבול כך **שלא יובילו להסלמות בלתי נשלטות**. המב"ם שינו את מצב השגרה בצה"ל, ובזירות מסוימות כבר לא באמת קיימת שגרה. גם ההרתעה הישראלית אינה מבוססת יותר בלעדית על ניצחון בסבב הקודם (הביטחון היסודי) או על פעולות ההגנה לאורך הגבולות (הביטחון השוטף), שהמב"ם משפיעות עליה לחיוב ולשלילה (שרון, 2019).¹⁶

המציאות שתוארה לעיל, מציאות של "אזורים אפורים" שבה מתקיימות המב"ם, מחייבת יכולות ושיטות פעולה שונות מאלה של המלחמה. נראה שגם המב"ם עצמן - כמערכות שבין המלחמות - משתנות **למערכות שבין מלחמה למצבי שגרה למיניהם**. המב"ם פרוסות על פני הציר שבין היעדר פעולות קינטיות בכלל ועד למלחמה בעצימות גבוהה.

המב"ם, שכוללות שימוש בכלים צבאיים ולא צבאיים, מאפשרות לצה"ל כיום לצאת ממצב שיתוק והכלה ולקדם אינטרסים ישראלים במרחב וגם למנוע איומים בלי להידרש או לחכות למלחמה. הן מאפשרות **לפרוץ את הדיכוטומיה המשתקת שבין המלחמה לשלום** ויוצרות הסתכלות שונה על הפעלת הכוח בתקופות שבין מלחמה לשלום (להבדיל מההסתכלות המסורתית שבמלחמה מפעילים כוח קינטי, ובתקופות שלום פועלת הדיפלומטיה) (Goldenberg & others, 2020).

¹⁵ כך, למשל, הרמטכ"ל לשעבר איזנקוט רואה במב"ם אמצעי לשיפור התנאים במלחמה באמצעות רידוד יכולות האויב ובנייה טובה יותר של יכולות צה"ל.

¹⁶ ראו, למשל, אירועי ספטמבר 2019 בגבול הצפון שבעקבותיהם הגיב חיזבאללה לפגיעה בפעיליו. בתגובה נדרשו הכוחות הישראלים בגבול לפעול תחת רעיון ההכלה. "למרות ההנחיות נכנס הרכב ובו רופא צבאי וארבעה חיילים לכביש האסור לתנועה בגזרת אביבים. ארגון הטרור שיגר לעברו שני טילי קורנט שהחטיאו את הרכב בכמה סנטימטרים. חיי החיילים ניצלו, ובצה"ל הפעילו תרגיל הונאה שדימה פינוי פצועים לבית החולים רמב"ם. האירוע יכול היה לדרדר את גבול הצפון כולו להסלמה ואולי אף למלחמה - שממנה ביקשה ישראל להימנע".

התפתחות המב"ם והתחרות האסטרטגית בין ישראל לאיראן

מאז שנת 2017 וההתבססות של איראן בסוריה, בתימן ובעיראק החל צה"ל לפעול במב"ם נגד שאיפותיה ההגמוניות של איראן. במקרה האיראני פעלה ישראל בצורה אגרסיבית ונחושה, ועדיין מתחת לסף המלחמה העצימה. ההתבססות האיראנית ברמת הגולן החלה בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה ובאה לידי ביטוי בתוכניות לבניית בסיסים צבאיים ברחבי סוריה כהכנה למערכה עתידית נגד ישראל. הנחישות הישראלית לפעול נגד איראן, גם במחיר הסלמה למלחמה, חרגה מהקו שנקטה עד אז ישראל במב"ם, ובמקרה האיראני היא בחרה **במערכה מקדימה ומתמשכת** (ניר, 2018).¹⁷ בשורה של התבטאויות ותגובות חריפות ניסח הרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט קווים אדומים מול איראן ואיים באירועי פברואר-מאי 2018 שבהם השמיד צה"ל עשרות מטרות איראניות בסוריה בתגובה לירי טילים איראני על הצפון. אירועים אלה סימלו את הנחישות הישראלית מול איראן וגם שידרו מסר לאזור כולו (הראל וזייתון 2018; איזנקוט, 2021).¹⁸

לאחרונה פרסם חיל-האוויר כי במהלך שלוש השנים האחרונות (2017-2020) הוטלו בסוריה יותר מ-4000 פריטי חימוש, ואולם במציאות של "אזורים אפורים" שבה פועלים על בסיס מודיעין מדויק, פגיעות כירורגיות וניהול סיכונים, גם 4000 פריטי חימוש יכולים להיחשב מתחת לסף המלחמה (לב רם, 2020). בעימות בסוריה בין ישראל לאיראן נעשה שימוש הן בעמימות, הן בלקיחת אחריות והעברת מסרים גלויה ומרתיעה מול איראן והשחקנים האזוריים, לצד שימוש בדיפלומטיה שכוללת שיתוף פעולה משמעותי עם האמריקנים, ושיח רצוף עם הרוסים שנכחים בשטח, ושיש להם מנופים מול איראן ואסד. שילוב שמנע, עד היום לפחות, הידרדרות למלחמה.

במב"ם מול איראן בא לידי ביטוי גם המעבר ממערכה מניעתית-חסויה לעצירת התעצמות חיזבאללה **למערכה עיצובית מול איראן**, שבתחילה הייתה אמורה למנוע את ההתבססות האיראנית ברמת הגולן ובהמשך התפתחה לכדי מערכה לעצירת ההשפעה האיראנית באזור כולו. זאת לנוכח מגמת ההתפשטות האיראנית בסוריה ובלבנון, בהובלת כוח קודס ובעיקר מי שעמד בראשו קסאם סולימאני, אבי האסטרטגיה האיראנית להתבססות צבאית בסוריה ובאזור ("חזון סולימאני") (אלבו ועזנר, 2021), ומי שפעל להפיכת החזון האיראני למציאות.

ייחודה של המערכה הישראלית נגד ההתבססות האיראנית בסוריה הוא שלראשונה יזמו הדרג המדיני ומפקדי צה"ל אסטרטגיה שנועדה להתמודד עם השאיפה האיראנית להפצת המהפכה ולהגמוניה אזורית. זאת להבדיל מהמדיניות הישראלית עד אז שהתמקדה בגרעין האיראני, בטרור הבין-לאומי ובהעברות

¹⁷ "רה"מ הבהיר לרוסיה: ישראל לא תקבל התבססות איראנית צבאית בסוריה".

¹⁸ ראו, למשל, את התקריות בגבול הצפון בחודשים פברואר-מאי 2018 שבהן הגיב צה"ל באופן חריף נגד מטרות איראניות בסוריה.

האמל"ח לחיזבאללה ולחמאס. מקבלי ההחלטות בישראל פעלו מתוך שיקולים של תועלת אסטרטגית וניהול סיכונים אבל גם בהסתכלות אזורית במטרה לחזק את הנכסיות הישראלית מול שותפותינו במזרח התיכון - נכסיות שהבשילה מאוחר יותר אף להסכמים מדיניים עם חלק ממדינות המפרץ, שגם הן אינן מעוניינות בהתבססות איראנית במרחב (איזנקוט, 2021).

גם האיראנים פעלו במערכה זו לראשונה ישירות נגד ישראל באמצעות כוח קודס בסוריה להבדיל משיטות הפעולה מהעבר באמצעות שליחים. ואולם הפעולה הישירה שנעשתה בגלוי ובהיקפים נרחבים, הפכה לתורפה איראנית שאותה השכיל צה"ל לנצל בזכות התנאים הגאוגרפיים והמבצעיים העדיפים והעליונות הצבאית והמודיעינית שרכש על פני כוח קודס בסוריה. כתוצאה מכך ספגו האיראנים פגיעות קשות באנשים וביכולות, כמו מבוכה למשטר באיראן.

המב"ם, במקרה האיראני בסוריה, תרמו להבנה בצה"ל כי ההתמודדות עם איראן אינה צריכה להיות מוגבלת לתחום החשאי והגרעיני, וכשם שהאיום שמציבה איראן הוא רב-ממדי ורב-זירתי, גם המענה הישראלי צריך להיות כזה. החיכוך הישיר שנוצר בסוריה בין צה"ל לכוחות האיראנים, אפשר גם ללמוד את שיטות הפעולה שלהם כחלק **מהתחרות האסטרטגית** שהתפתחה בין הצדדים (אביבי, 2021).¹⁹ **תחרות אסטרטגית** זו שנבעה מהמב"ם, הופכת את המושג צר מלהכיל את היקף התופעה שכוללת התמודדות מתמשכת מול איראן במגוון מישורים, בזיקה הדדית למדינות נוספות באזור ובמחירים נסבלים.

תחרות אסטרטגית או **אסטרטגיה תחרותית** היא מושג מהמלחמה הקרה ומתאימה לתקופות שלום (או מתחת לרף המלחמה). הרעיון המרכזי בה הוא לא רק להתמודד עם איומים אלא לדעת לנצל הזדמנויות ולשפר עמדות ובכך לבלום את היריב. עקרון חשוב באסטרטגיה תחרותית הוא היכולת לזהות מגמות משתנות שמחייבות שינוי כיוון באסטרטגיה. קרי, כאשר התנאים בתחרות משתנים, כגון יתרון שנשחק או חוסר יכולת ליצור פער בתחרות, מאחר שלא מספיק לא להפסיד בתחרות, יש לצבור יתרונות של ממש. לנוכח האופי המתמשך של התחרות היא מתפרסת על פני כמה זירות ומחייבת מיקוד ויכולת ביזור במקביל.

אסטרטגיה תחרותית מתרכזת ביתרונות הייחודיים של היוזם, יותר מאשר מנסה לטפל בחסרונותיו. פיתוח היתרונות יאפשר להוביל בתחרות. במקביל היא מכוונת לנצל את חולשות העומק של היריב שאותן קשה לשנות במהרה. לשם כך נדרשת היכרות מעמיקה של היריב, הבנה של חישוביו, ומדוע הוא בוחר בפעולות ומקבל החלטות מסוימות בניסיון להבין מה קורה "בקופסא השחורה" שלו. את אלה אפשר לגלות בעזרת בחינה אמפירית של מעשי האויב בעבר וגם במסגרת של חיכוך ישיר עימו שמספק מידע רב. במוקד עומדת המנהיגות היריבה - התרבות האסטרטגית שלה, מאפייני פעולתה, גבולות הרציונליות שלה והפוליטיקה הארגונית - לצד

¹⁹ ראו, למשל, את מלחמת המכליות שמתנהלת בין איראן לישראל בתוך הימי בשנה האחרונה.

גורמים חברתיים, כגון עבר היסטורי ותרבות שמשפיעים על האסטרטגיה של היריב, ולכן הם עומדים במוקד האסטרטגיה התחרותית.

תכליתה של אסטרטגיה תחרותית נוגעת ליכולת **להמשיך לקיים את המצב הנוכחי** (ימי שלום) ולא בהכרח באמצעות הכנעה צבאית או כלכלית של היריב אלא באמצעות היכולת **לכפות עליו - כי אין זו העת להסלים למלחמה**. מרוץ חימוש או יתרון טכנולוגי חד-צדדי אינם בהכרח הדרך לנצח בתחרות אסטרטגית, ולעיתים הם רק מאיצים אותה. קשה לצפות מי ינצח בתחרות, ובניגוד למצופה החדשנות **הטכנולוגית** משחקת תפקיד חשוב אך לא בלעדי. היכולת להתארגן מחדש ולשנות תפיסות יסוד חשובים לא פחות. דווקא **הנחישות ואיכות כוח האדם** הם הגורמים שעומדים בלב התחרות. במקביל יש להיזהר מיכולתו של היריב לנצל את חולשות העומק של היוזם, כאשר חולשות במבנה המערכת, בכלכלה, ובעיקר פערים פנים לאומיים הן חולשות לצד אחד ויתרונות לצד השני (Manea, 2014; Marshall, 1972). המשמעות של תחרות אסטרטגית בין ישראל לאיראן בעבור צה"ל היא כי תפקידו אינו רק להכריע במלחמות או לשמור על השקט בגבולות במסגרת הבט"ש אלא גם להוביל ולנצח בתחרות מתמשכת. זוהי משימה לאומית, אבל תפקידו של צה"ל **בגיבוש האסטרטגיה התחרותית** ראוי שיהיה מרכזי (מתווים, 2021; ענבר, 2012).

אפשר לראות את התפתחות המב"ם במסגרת גישת המניעה וההשפעה של צה"ל כסממן מוסדי תפיסתי ראשוני לעליית מרכזיות התחרות האסטרטגית וחשיבותה בתפיסת הביטחון הישראלית. המב"ם סיפקו לישראל בכלל ולצה"ל בפרט שנים של שקט יחסי שבהן התקיימו למידה, תכנון למלחמה, הסטת משאבים ובניין כוח, חלקם אף בא לידי ביטוי ב'תפיסת ההפעלה לניצחון' שפרסם הרמטכ"ל כוכבי (כוכבי, 2020). ואולם היכולת של צה"ל והתפיסה הנוכחית להתמודדות עם האיומים במעגל השלישי, כך מכונה האיום האיראני בצה"ל, עדיין מוגבלת, **והצורך בעיצוב אסטרטגיה תחרותית מול איראן גובר**.

על פי פרסומים בתקשורת הבין-לאומית, ההתנגשויות הצבאיות הגוברות בין ישראל לכוחות איראנים ולמיליציות שיעיות בסוריה ובעיראק, פגיעות פיזיות וקיברנטיות בתשתיות בישראל ובאיראן, בכלי שיט ואף פגיעה במדענים על אדמת איראן, האם הם חלק מהמב"ם? (כלכליסט, 2020; לימור, 2019; ברוך, 2019), או האם אלה כבר סממנים לאסטרטגיה תחרותית? בעידן הנוכחי פעולות סב"ר, פעולות חשאיות ופעולות מרחוק, שהיו נחשבות בעבר כעילה למלחמה, מתבצעות ללא חתימה פומבית ולעיתים גם ללא תגובה נגדית (קאהאן, 2021), והשאלה המרכזית היא **האם ניתן יהיה לשמור על מציאות זו מתחת לסף המלחמה?** החלופה, בדמות מלחמה עצימה מול איראן, תעלה במשאבים ובמחירים בסדר גודל גדול אף יותר.

חשיבה חדשה על המב"ם בתוך המרחב שבין מלחמה ושלום ולא רק כמערכות שבין המלחמות יכולה לתרום להתפתחותן ולחיבור בין לבין אסטרטגיות תחרותיות. לא רק ישראל מתמודדת עם אתגרים אלה של תחרות אסטרטגית, גם המעצמות

מחד גיסא וגם מדינות, כמו טיוואן, יוון, אוקראינה ורבות אחרות, נתונות בפועל להתקפות יום-יומיות ולהתערבות זרה תוך ניסיונות להימנע מהתנגשויות צבאיות ישירות. השפעתה של התחרות הגלובלית הנוכחית על אופי המלחמה ומלחמות ב"אזורים אפורים" משפיעות על מספר גדל של מדינות, והמצבים הנפרדים של מלחמה ושלוש, כפי שהכרנו אותם מהעבר, הולכים ונשחקים.

סיכום

האם למב"ם יש תאריך תפוגה? במיוחד לנוכח סיום מלחמת האזרחים בסוריה, זוהי שאלה רטורית. המב"ם, כמו כל אסטרטגיה, חייבות להשתנות בהתאם למציאות, והאתגר הוא להתאים את האסטרטגיה לתנאים המשתנים. מכאן שהמב"ם עוברות שינוי, ועדיין שורשיהן העמוקים בתפיסת הביטחון הישראלית מחזקים את ההשערה כי גישת הפעולה של המב"ם תשתכלל אך לא תיעלם, במיוחד **כדפוס פעולה מתחת לסף המלחמה** שמאפשר להוביל תחרות אסטרטגית בממדים ובמרחבים נוחים יותר ועם תכלית מדינית ארוכת טווח ולא רק נקודות ציון צבאיות.

המב"ם כבר הוכיחו כי הן כוללות סיכול נקודתי סביב מודיעין והזדמנויות, הרתעה מפני פעולה, החלשת יריבים ושיבוש תוכניותיהם ואף יכולת לכפות ולהשיב מצב למקור. הן אינן חד-צדדיות, ונראה כי גם יריבנו אימצו מאפיינים מב"מיים. הן מתנהלות לא רק בין המלחמות אלא בעיקר בין המלחמה לשלוש. יש להן צד אופרטיבי תקיף וברור אבל גם שיח, דיפלומטיה, כלכלה, תודעה והשפעה, והן זקוקות לתכלית מדינית. בעוד שהסכמי אברהם נתפסים כתוצר לוואי של המב"ם, הם למעשה תכלית חשובה שלהן, אבל חלקית.

כל הנאמר לעיל אינו מסיר את האחריות או מערער את האתוס שעליו בנוי צה"ל לניצחון במלחמה. המב"ם אמורות לספק לצה"ל את הזמן להתכונן למלחמה טוב יותר, לשפר את המוכנות למלחמה, ולנצח בה בתנאים טובים יותר. **אבל ניסוח אסטרטגיה תחרותית וניצחון בה** הוא אתגר נוסף, שונה בסדר גודלו, המחייב לבנות את הכלים ואת ההתארגנויות הנדרשות לכך, **ולא בהכרח גוזר המתנה למלחמה**. יש לראות במב"ם מושג מפתח המשתנה בימים אלה והופך לאמצעי מרכזי להתמודדות בתחרות מול איראן. זוהי תחרות שמשמעה גם לקנות זמן, לחכות לשינויים פוליטיים אפשריים באיראן ובאזור, לאפשר הכלה זמנית והשפעה של סנקציות כלכליות, אם יהיו. בהסתכלות כזו המב"ם והמלחמה אינן מתחרות זו בזו, אלא משלימות זו את זו, בהתאם לאתגרים שאליהם יידרש צה"ל בעתיד.

רשימת מקורות

- אביבי, אמיר (14.4.2021). "מלחמת הצללים בין ישראל לאיראן עולה מדרגה: מי תמצמץ ראשונה?". **הארץ**.
- אורטל, ערן (2021). "למידה והשתנות בחיזבאללה: בדרך לתפיסת הפעלה חדשה?". **עזכרן אסטרטגי** 24 (2), עמ' 86-91.
- איזנקוט גדי (2021). ריאיון.
- אייכנר, איתמר וחי, שחר (10.5.2018). "נתניהו: איראן חצתה קו אדום, לכרות את זרועות הרשע שלה בסוריה". **YNET**.
- אלבו, משה וסא"ל ע' (2021). "למידה והשתנות בחיזבאללה: בדרך לתפיסת הפעלה חדשה?". **בין הקטבים** 35.
- אפרים, ענבר (2012). "התהפוכות בעולם הערבי וביטחונה הלאומי של ישראל". **עיונים בביטחון המזרח התיכון** 95, בס"א, אוניברסיטת בר-אילן, עמ' 26-23.
- בוחבוט, אמיר (27.9.2018). "באצטדיון כדורגל ובלב שכונת מגורים: אתרי הטילים בבירות נחשפים". **וואלה**.
- בוחבוט, אמיר (23.3.2015). "המלחמה הבאה מול חיזבאללה כבר תיראה אחרת לגמרי". **וואלה**.
- בן ישראל, יצחק (2014). "ישראל והפלסטינים - הנחות יסוד לעדכון תפיסת הביטחון בעקבות צוק איתן". **האומה, הבמה למחשבה לאומית לתיעוד ולספרות** 591, עמ' 27-1.
- בר און, מרדכי (1994). "פעולות הגמול כמערכת של הרתעה". בתוך שם עורך (מוטי גולני), **"חץ שחור: פעולת עזה ומדיניות הגמול של ישראל בשנות ה-50 / עורך: מוטי גולני"**, תל אביב: מערכות.
- ברון, איתי (2019). "נקודת השיא של ההצלחה - עומס יתר של סיכונים במב"ם בסוריה". **מבט על** 1124.
- בריינר, יהושע (11.2.2011). סוף עידן אשכנזי. **וואלה**.
- ברוך, חיזקי (10.9.2012). "שר הביטחון: אנחנו 'וילה בג'ונגל'". **ערוץ 7**.
- דיין, משה (1959). "פעולות צבאיות בעידן של שלום". **מערכות** 118-119, עמ' 55-54.
- ד"ר איתן שמיר (2021). ריאיון.
- הנקין יגיל (2014). "ומה אם לא הרתענו את חיזבאללה?". **צבא ואסטרטגיה** 6 (3), עמ' 109-130.
- הנקין, יגיל (2016). "מה יבטיח את קיומנו?". **השילוח** 2, עמ' 79-47.
- הנקין, יגיל (2018), "מחיר גבוה לדמנו". **בין הקטבים** 15, עמ' 17-42.
- הראל, עמוס (18.9.2018). "ישראל נקלעה למשבר עם מוסקבה שעלול לפגוע ביכולתה לפעול נגד איראן". **הארץ**.
- הראל, עמוס (10.5.2018). "צה"ל תקף עשרות מטרות איראניות בסוריה בעקבות ירי רקטות לגולן". **הארץ**.
- הראל, עמוס (10.9.2012). "שם הקוד: אריזונה. הניו יורקר חושף: כך תקפה ישראל את הכור הגרעיני בסוריה". **הארץ**.
- זיתון, יואב (9.7.2013). "יעלון על סוריה: "מקפידים על הקווים האדומים". **YNET**.
- זיתון, יואב (10.2.2018). "מטוס ישראלי הופל, אזעקות בצפון, מטרות איראניות הותקפו: סיכום ההסלמה בצפון". **YNET**.
- כהן, אבנר (2000). **ישראל והפצצה**. ת"א: הוצאת שוקן.
- כוכבי, אביב (2020). "הקדמת הרמטכ"ל". **בין הקטבים** 28-30, עמ' 7-10.

- לב רם, טל (13/8/2020). "חיל האוויר: בתוך שנתיים – השמדנו שליש ממערך ההגנה האווירית של סוריה". **מעריב**.
 - לימור, יואב (7.11.2019). "בצה"ל מודים: "המערכה שבין המלחמות" – הסתיימה". **ישראל היום**.
 - לשכת הרמטכ"ל (2018). אסטרטגית צה"ל. אתר צה"ל.
 - "מתקפת הסב"ר על מתקני המים: 'איראן ניסתה להעלות את רמת הכלור'" (1.6.2020). מאמר מערכת, **כלכליסט**.
 - נח הררי, יובל (2011). **קיצור תולדות האנושות**. אור יהודה: כנרת-זמורה ביתן-דביר.
 - ניצן, אלון ופרייזלר, דנה (2019). "ריצת מרתון ותקיעת מקלות בגלגלי האויב – המערכות שבין המלחמות בצה"ל (המב"ם)". **בין הקטבים** 22-23, עמ' 13-32.
 - ניר, שי (24.7.2018). "נוכחות איראן בסוריה / גם לא בקו ה-100". **דבר**.
 - סא"ל א', רע"ן מב"ם בחטיבת המבצעים (2019). ריאיון.
 - סא"ל ע', רע"ן תכנון המערכה בחיל האוויר (2019). ריאיון.
 - עברי, דוד (2003). "הפצצת הכור העיראקי אוסירק – פרספקטיבה של 21 שנים", בתוך **הפצצת הכור הגרעיני בעיראק**, עורך: משה פוקסמן-שעל, ירושלים: מרכז מורשת מנחם בגין.
 - צזנה, שלמה (29.1.2016). "ברית הים התיכון, ישראל קפריסין ויוון". **ישראל היום**.
 - קאהאן, רפאל (15.6.2021). "נאט"ו: "מתקפת סב"ר תיחשב במקרים מסוימים כתקיפה מלחמתית". **כלכליסט**.
 - קיבריק, רועי (2021). "ישראל ואגן הים התיכון: מרחב חדש לשייכות אזוירית, סיכום דיוני קבוצת מחקר ומדיניות". **מתווים**, עמ' 39-1.
 - קרניאל, מרדכי (1998). **מנחם בגין דיוקן של מנהיג**. ירושלים: הוצאת ראובן מס.
 - רבין, יצחק (1991). "מדיניות הביטחון של ישראל לאחר מלחמת המפרץ", בתוך **עיניים בתפיסת הביטחון של ישראל**. בס"א, אוניברסיטת בר-אילן.
 - שבתאי, שי (2011). "תפיסת המערכה שבין המלחמות". **מערכות** 445, עמ' 24-27.
 - שיפטן, דן (2018). "הגיונה האסטרטגי של המערכה שבין המלחמות". **בין הקטבים** 15, עמ' 99-122.
 - שי, שאול (2018). "המניעה, הסיכול ומכת המנע כמרכיבי יסוד בתפיסת הביטחון של ישראל". **ניירות רקע לכנס הרצליה ה-18**.
 - שרון, רועי, מנשה, כרמלה ושטיינמץ, משה (27/10/2019). "ירי הקורנט באביבים: נזיפה למג"ד תותחנים ולסגנו, שיחת הבהרה למפקד החטיבה". **כאן**.
- Goldenberg, Ilan, Heras, A. Nicholas and Jennie Matuschak (2020). "Countering Iran in the Gray Zone, What the United States Should Learn from Israel's Operations in Syria". *CNAS*.
 - Manea, Octavian (23/3/2014). The Art of Tailoring Competitive Strategies. *Small Wars Journal*.
 - Marshall, W. Andy (1972). Long-Term Competition with the Soviets A Framework for Strategic Analysis. *RAND*.